

Анотація

Кальник В. В. Окремі аспекти адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу. – Стаття.

У статті надається характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу, аналізується законодавство України, що регламентує адміністративно-правовий захист учасників виборів, обґрунтовується визначення адміністративно-правового статусу учасників виборів.

Ключові слова: Конституція України, Президент України, народний депутат України, виборчий процес, права і свободи, адміністративно-правовий захист.

Аннотация

Кальник В. В. Отдельные аспекты административно-правового статуса субъектов избирательного процесса. – Статья.

В статье производится характеристика административно-правового статуса субъектов избирательного процесса, анализируется законодательство Украины, регламентирующее административно-правовую защиту участников выборов, обосновывается определение административно-правового статуса участников выборов.

Ключевые слова: Конституция Украины, Президент Украины, избирательный процесс, права и свободы, административно-правовая защита.

Summary

Kalnyk V. V. Some aspects of administrative and legal status of participants in the election process. – Article.

Description of administrative-legal status of subjects of electoral process is given in the article, the legislation of Ukraine that regulates administrative-legal defense of participants of elections is analyzed, determination of administrative-legal status of electors is grounded.

Key words: Constitution of Ukraine, President of Ukraine, deputy of peoples of Ukraine, electoral process, rights and freedoms, administrative and legal defense.

УДК 342.7

Т. Е. Телькінен

ФОРМИ ЛОБІЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ДВОРЯН У РОСІЇ (1856–1867 рр.)

Вивчення інституційних форм впливу лобістів, розширення політичних прав і свобод стану дворян на органи влади є можливим у контексті дослідження генези політико-правового інституту лобіювання в Росії в період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Ця проблема не ставала предметом спеціальної уваги істориків права, проте побіжно висвітлювалася деякими фахівцями в галузі конституційного права (В.Ф. Нестеровичем, О.В. Дягілєвим) [1].

Метою є визначення найбільш поширених протягом 1856–1867 рр. форм лобіювання політичних інтересів дворян у Росії. Хронологічні межі корелюються періодом проголошеної в особі імператора в березні 1856 р., а потім і скасованої державою у 1856–1867 рр. співпраці зі станом дворян щодо реалізації правової реформи в Росії. Автором використовувалися наступні методи: для тлумачення текстів нормативно-правових актів – формально-логічний, для тлумачення текстів клопотань лобістів – герменевтичний, для відтворення окремих елементів змісту відносин лобіювання політичних прав і свобод дворян – моделювання. Джерельна база складається із законодавчих актів, циркулярів міністерства внутрішніх справ, записок

дворян на адресу імператора із пропозиціями щодо здійснення правової реформи, клопотань членів губернських комітетів із поліпшення й облаштування побуту поміщицьких селян.

Організаційно-правові форми лобювання в Росії середини XIX ст. визначаються нами з урахуванням понятійного апарату теорії лобювання¹, відповідно до суб'єктів лобістської діяльності, конкретно-історичних умов та є тими інституційними формами, за допомогою яких відбувається процес взаємодії владних структур і груп інтересів, закріпленими законодавством.

Лобісти розширення політичних прав дворян мали можливість діяти у межах закону. Так, станом на середину XIX ст. стан дворян та осіб, що входили до нього, мали право на індивідуальні й колективні петиції. Комісія прохань, яку було організовано згідно з маніфестом «Про створення Державної ради» від 1 січня 1810 р. [2, розділ VIII] приймала від дворян індивідуальні звернення трьох видів: скарги, клопотання щодо нагород, проекти. Право колективних петицій могло бути реалізоване дворянами згідно з Маніфестом від 6 грудня 1831 р. «Про порядок Дворянських зібрань, їх вибори й несення служби в них» [3]. Параграфи 7, 8, 9 відділу другого «Предмети губернських зібрань дворянства» розділу першого названого акта надавали даній становій корпорації, зокрема, можливість складати й подавати на адресу імператора клопотання не лише щодо потреб свого стану, а й із проблем, що мають місце в певному регіоні та виникли, зокрема, внаслідок правозастосування загальнодержавних законів. Маніфест дещо зменшив обсяг права петицій для стану дворян, порівняно з Жалуваною грамотою 1785 р. [4]. Нагадаємо, що чинність відповідних норм останньої то скасовувалась (Наказом імператора Павла I від 4 травня 1797 р. заборонялося «присутственними місцями» приймати колективні прохання від будь-кого) [5], то відновлювалась (Маніфест Олександра I від 2 квітня 1801 р. «Про відновлення Жалуваної грамоти дворянству») [6]. Із метою розширення політичних прав і свобод стану дворян користувалися не лише тими методами, які були дозволені законом, а й тими, що легалізувалися російською державно-правовою традицією. Дворяни, які мали доступ до імператорського двору, особисто або через повірених передавали безпосередньо імператору клопотання з того чи іншого питання.

Протягом 1856–1857 рр., після березневої промови імператора із пропозицією до стану дворян співпрацювати у справі започаткування правової реформи і до створення наприкінці 1857 р. дворянських губернських комітетів із поліпшення й облаштування побуту поміщицьких селян, найбільш поширеною організаційно-правовою формою лобістської діяльності з метою надання дворянам нових політичних прав було індивідуальне лобювання: укладення відповідних клопотань на адресу глави держави.

Найбільш відомими серед них у науковій літературі є записки, укладені М.П. Позеном та М.О. Безобразовим: «Про систему поліпшення основних предметів державного управління» (1856 р.) та «Друга записка про заходи щодо звіль-

¹ Автор користується, головним чином, термінологією, яку вироблено вітчизняними фахівцями з конституційно-правового регулювання інституту лобювання в Україні [див.: 1].

нення кріпосних селян» (1857 р.) [7]. У середині XIX ст. лобістами політичних прав дворян зазвичай були найбільш заможні особи, які входили до цього стану, або ті, які мали публіцистичний досвід, що можна, як видається, пояснити такими фактами. Більшість помісних дворян мали такий рівень матеріального забезпечення й вели такий спосіб життя, що головним предметом їхнього піклування було забезпечення пристойного життя власної родини, а не «високі матерії». Ті ж дворяни, які отримали освіту за кордоном або у вітчизняних університетах, мали можливість здійснювати часті подорожі за кордон, час від часу мешкати в європейських містах та відпочивати на відомих курортах, мали дещо іншу правосвідомість, міркували іншими правовими категоріями. «Острах мислити» як один із наслідків посилення цензури за часів Миколи I не настільки поширився серед них, як у середовищі тих дворян, які відчували абсолютну залежність від держави й не могли порівняти власне життя із життям шляхетного стану в європейських державах.

Протягом 1858 р. з'являються нові форми організації тиску на органи держави з боку лобістів законодавчого закріплення за станом дворян нових політичних прав. Так, 5 грудня 1857 р. згідно із царським рескриптом до Санкт-Петербурзького генерал-губернатора П.М. Ігнат'єва було створено губернські комітети дворян із поліпшення й облаштування побуту поміщицьких селян [8], а протягом наступного 1858 р. такі ж комітети утворювали в 46 губерніях Європейської Росії. Циркулярами МВС визначалася компетенція губернських комітетів [9, с. 167–168]. Навіть за умов її обмеження участю в розробленні та реалізації лише проекту «Загального положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності», групи станових інтересів, що утворювалися у складі даних установ, вчиняли дії, спрямовані на розширення політичних прав стану дворян. Наприклад, наполягали на публічному характері обговорення проекту реформи, на проведенні дискусій з урахуванням усіх думок, тобто на дотриманні де-факто свободи слова, якої не було гарантовано чинним (діючим) тоді російським законодавством [10, с. 297–298].

Організації нових груп станових інтересів дворян сприяло Височайше повеління «Про виклик членів від Губернських Комітетів та про запровадження при Головному Комітеті особливої Комісії» від 15 липня 1858 р. Комітетам було надано право завершити укладення власного проекту до «Загального положення про селян», обрати й направити до столиці по два члени, які б могли довести до відома «вищого уряду» всю інформацію та пояснення, які він визнає доречним мати у своєму розпорядженні на етапі остаточного обговорення й розгляду кожного з наданих до Редакційної комісії місцевих проектів [11, с. 28]. Таким чином, лобісти інтересів стану дворян зі складу губернських комітетів отримували законне право відстоювати лише їх економічні права, проте вони використали його й задля здійснення спроб переконати законодавця в необхідності ініціювання розробки законів, якими б істотно розширювався обсяг політичних прав цієї соціально-юридичної групи. Відомими в науковому колі є клопотання «делегатів» до Редакційної комісії в листопаді 1859 р.: вісімнадцяти, п'яти, індивідуальні [12; 13, с. 58–75; 14, с. 939; 15].

Поза губернськими комітетами також діяли групи станових інтересів дворян. Із найбільш відомих у науковій літературі прикладів прояву даної організаційно-правової форми лобювання політичних прав дворян протягом 1858–1860 рр. є спро-

ба ініціювання у грудні 1859 р. найбільшим землевласником та найзаможнішим промисловцем Центральної європейської частини Російської імперії С.І. Мальцовим та 13 дворянами Брянського повіту розгляду дворянським зібранням Орловської губернії тексту адреси імператору, в якій наполегливо пропонувалося надати «народу» (зміст вживаного терміна авторами звернення не деталізувався) право голосу [16].

Як видається, протягом 1858–1860 рр. індивідуальна форма лобістської діяльності з метою законодавчого розширення станових політичних прав дворян децю поступилася першою позицією на користь груп станових інтересів. Відповідних прикладів, які отримали розголос у суспільстві, можна навести не так уже й багато. Так, вже згадуваний вище С.І. Мальцов у своїй записці (вересень 1858 р.) пропонував запровадити «законодавчий Комітет», до складу якого входили б дворяни, обрані за квотою по два від кожної губернії [16].

Отже, можливість здійснення впливу на органи влади тимчасово отримали члени губернських комітетів із покращення побуту поміщицьких селян, які складалися з дворян, та їхні «депутати» до Редакційних комісій. Окремі особи, що входили до стану дворян, проте не були членами губернських комітетів, теж залишалися суб'єктами лобістської діяльності задля ініціювання прийняття законів, якими б надавалися нові політичні права і свободи не лише своєму стану, а й іншим групам підданих.

На тлі перших кроків із правозастосування Загального положення про селян від 19 лютого 1861 р., розроблення проекту нового закону про місцеве самоврядування, започаткування впродовж 1864–1866 рр. упровадження в дію норм Положення про губернські та повітові земські установи від 1 січня 1864 р. Дворянські зібрання були найбільш поширеною організаційно-правовою формою здійснення лобістської діяльності з метою ініціювання розробки і прийняття законів, якими істотно було б збільшено обсяг політичних прав і свобод стану дворян. При цьому Дворянські зібрання виступали й лобістами загальносуспільних інтересів.

Наведемо декілька загальновідомих прикладів. На річницю Маніфесту 19 лютого 1861 р. на січневих 1862 р. зборах Московського губернського дворянського зібрання [17, с. 77] дворянським зібранням Тверської губернії [18] приймалися адреси до імператора, де містилися ініціативи із запровадження представницького законодавчого органу: або дворянського, або загальностанового. Протягом 1865–1866 рр. дворянські губернські зібрання, як в обох столицях, так й у провінції, ухвалювали адреси, в яких просили монарха надати право голосу не лише дворянам, а й іншим соціально-юридичним групам підданих у Російській імперії: у січні та листопаді 1865 р. – московське [19], у січні 1866 р. – рязанське, у березні 1866 р. – столичне зібрання [20, с. 250].

Лобістська діяльність станової корпорації дворян протягом 1861–1865 рр. викликала з боку держави негативну реакцію. Московське Дворянське зібрання закрили, його січневе рішення анулювали, губернського маршалка відправили у відставку. А 29 січня 1865 р. імператор своїм рескриптом на адресу міністра внутрішніх справ П.О. Валуєва нагадав дворянському загалу про їх місце в державно-правовому житті Росії: «Ніхто не покликаний переймати на себе переді мною клопотання про загальну користь і потреби держави» [21]. Відповідними змінами до законодавства Російської імперії було відмінено право дворянських корпорацій надсилати уряду

петиції щодо недоліків у системі місцевого врядування, обумовлених загальнодержавними законами (ст. 135), заборонялося укладати прохання, що суперечили закону (ст. 163), Дворянським зібранням «не слід обговорювати предмети, що не підлягають їх віданню, і торкатися питань, що стосуються зміни засад державних установ Росії» [22]. Для того щоб дана норма була діючою, 13 червня 1867 р. Державною радою було внесено зміни «до порядку ведення справ» у різного роду зібраннях [23]. Отже, було ліквідовано юридичну процедуру, що забезпечувала Дворянським зібранням один із можливих методів лобювання інтересів інших соціально-юридичних груп – через подання петицій на адресу монарха. Тепер вони могли захищати лише власні станові інтереси. У такий спосіб держава в односторонньому порядку припинила діалог із дворянським станом щодо перспективи розширення їх політичних прав.

Після зведення до мінімуму права колективних петицій Дворянські зібрання, групи станових інтересів, окремі особи припинили спроби тиску на органи влади з метою прийняття тих законів, якими було б надано хоч цій групі підданих нові політичні права.

Однією з особливостей змісту відносин лобювання в Російській імперії середини XIX ст. є те, що законодавчі ініціативи стану дворян (окремих осіб та груп) були відповідями на ініціативи з боку держави. Тому, залежно від характеру та змісту співпраці держави і стану дворян, можна виділити окремі періоди, коли переважали ті чи інші організаційно-правові форми лобістської діяльності дворян: 1856–1857 рр., 1858–1860 рр., 1861–1867 рр.

Серед таких форм лобювання політичних інтересів стану дворян у Російській імперії в середині XIX ст. виділимо індивідуальних лобістів (особи, що мали активну громадянську позицію), корпоративні інститути (дворянські зібрання), групи станових інтересів (члени губернських комітетів із поліпшення й облаштування побуту поміщицьких селян та обрані даними тимчасовими інституціями члени до Редакційної комісії).

Вважаємо, що протягом 1856–1857 рр. превалювала індивідуальна форма лобювання розширення політичних прав та свобод стану дворян, з 1858 р. по 1860 р. мало місце об'єднання цих лобістів у групи станових інтересів у губернських комітетах та у складі обраних членів Редакційної комісії, а після 1861 р., коли стан дворян відчув силу лобювання, то висунув старих-нових лобістів – дворянські зібрання.

Перспективним є широке використання в якості джерел матеріалів преси 1850–1860 рр., що дозволить, зокрема, поглибити висновки автора щодо кола лобістів політичних інтересів дворян.

Література

1. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові аспекти лобювання у правотворчому процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. «Конституційне право; муніципальне право» / В.Ф. Нестерович ; Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. – К., 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://govuadocs.com.ua/docs/229/index-229670-1.html> ; Дягілев О.В. Правовий інститут лобювання: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. «Конституційне право; муніципальне право» / О.В. Дягілев ; Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 38 с.

2. ПСЗ-I. – Т. 31. – № 26064.
3. ПСЗ-II. – Т. 6. – Отд. 2. – № 4989.
4. Градовский А.Д. Начала русского государственного права : в 3 кн. / А.Д. Градовский. – СПб. : Типография М. Стасюлевича, 1883 – . – Кн. 2. – 1883. – 495 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://constitution.garant.ru/science-work/pre-revolutionar/3988988/chapter/43/#block_222300.
5. ПСЗ-I. – Т. 24. – № 17955.
6. ПСЗ-I. – Т. 26. – № 19810.
7. Конец крепостничества в России (документы, письма, мемуары, статьи) / [Сост. В.А. Федоров]. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 92–95 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.illuminats.ru/component/content/article/28--xvii-xx/892-project-mp-posen-on-the-abolition-of-serfdom-in-russia>.
8. Рескрипт до Санкт-Петербургского военного генерал-губернатора // Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости: в 13 т. – СПб. : Типография МВД, 1869 – . – Т. 1. – С. 4–5.
9. Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости: в 13 т. – СПб. : Типография МВД, 1869 – . – Т. 1. – С. 17. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://forum.yurclub.ru/index.php?s=a440a8136e8de4a1f53cfcb098f3b32a&app=downloads&module=display§ion=download&do=confirm_download&id=4833.
10. Хрущев Д.П. Материалы для истории упразднения крепостного состояния помещечьих крестьян в России в царствование императора Александра II : в 3-х т. / Д.П. Хрущев. – Берлин : F.Schbeider, 1860 – . – Т. 1. – 416 с.
11. О вызове членов от Губернских Комитетов и о введении при Главном Комитете особой Комиссии: Высочайшее повеление от 15 июля 1858 г. // Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости : в 13 т. – СПб. : Типография МВД, 1869. – . – Т. 1. – С. 27–29.
12. Записки Александра Ивановича Кошелева (1812–1883 годы). С семью приложениями // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dugward.ru/library/kosheljev/kosheljev_zapiski.html#00o.
13. Джаншиев Г.А. А.М. Унковский и освобождение крестьян / Г.А. Джаншиев. – М. : Товарищество типографии А.И. Мамонтова, 1894. – 256 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.prlib.ru/Auth/pages/reguser.aspx>.
14. Семенов Н.П. Освобождение крестьян в царствование императора Александра II. Хроника деятельности Комиссий по крестьянскому делу : в 3 т. / Н.П. Семенов. – СПб., 1890 – . – Т. 2. 1890. – 1020 с.
15. Безобразов М.А. О желаниях русского дворянства во время освобождения крестьян с запиской камергера / М.А. Безобразов // Русский архив. – 1888. – № 12. – С. 608–613.
16. Долбилов М.Д. Сословная программа дворянских «олигархов» в 1850–1860-х годах / М.Д. Долбилов // Вопросы истории. – 2000. – № 6. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://Annales.info/rus/small/oligarh.htm>.
17. Дружинин Н.М. Московское дворянство и реформа 1861 года / В.А. Скорospelова // Известия АН СССР. Серия истории и философии. – 1948. – № 1. – С. 62–78.
18. Освободительное движение и общественная мысль в России XIX в. [Сост. : В.А. Федоров, Н.И. Цимбаев]; под ред. И.А. Федосова. – М. : Высшая школа, 1991. – С. 268–269.
19. Скорospelова В.А. Московское дворянское собрание 1865 г. и газета «Весть» // Вестник Московского университета. Серия «История». – 1974. – № 2. – С. 27–44.
20. Корелин А.П. Дворянство в пореформенной России. 1861–1904 гг. / А.П. Корелин. – М. : Наука, 1979. – 304 с.
21. ПСЗ-II. – Т. 40. – Отд. 1. – № 41729.
22. СЗ. – 1876. – Т. 9.
23. ПСЗ-II. – Т. 42. – Отд. 1. – № 44691.

Анотація

Телькінен Т. Е. Форми лобювання політичних прав дворян у Росії (1856–1867 рр.). – Стаття.

У статті визначено найбільш поширені в Російській імперії протягом 1856–1867 рр. організаційно-правові форми лобювання політичних інтересів стану дворян.

Ключові слова: лобювання, форми лобювання, індивідуальні лобісти, дворянські зібрання, групи станових інтересів.

Аннотация

Телькинена Т. Э. Формы лоббирования политических прав дворян в России (1856–1867 гг.). – Статья.

В статье определены наиболее распространенные в Российской империи на протяжении 1856–1867 гг. организационно-правовые формы лоббирования политических интересов сословия дворян.

Ключевые слова: лоббирование, формы лоббирования, индивидуальные лоббисты, дворянские собрания, группы станových интересов.

Summary

Telkinena T. E. Forms of lobbying of the political rights of noblemen in the Russia (1856–1867 years). – Article.

In article the most widespread in the Russian Empire are defined for 1856–1867 organizational and legal forms of lobbying of political interests of estate of noblemen.

Key words: lobbying, forms of lobbying, individual lobbyists, nobility assemblies, groups of estate interests.

УДК 351.741

*О. Г. Стрельченко,
А. Є. Намазов*

**НАПРЯМКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДЕЛІКТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Постановка проблеми. На сьогодні досить актуальна проблема попередження адміністративної деліктності неповнолітніх. У цьому питанні, з одного боку, законодавство повинно бути максимально гуманним щодо неповнолітніх правопорушників, а з іншого – вживати найбільш ефективні методи і засоби боротьби з ними з огляду на невпинне зростання правопорушень серед даної групи суб'єктів адміністративних правовідносин.

Довгий час діяльність державних органів, у більшій мірі правоохоронних, переважно була зосереджена на виявленні та розкритті вже вчинених правопорушень, а не на їх попередженні. Разом з тим вже давно доведено, що попередження є найефективнішим і найгуманнішим способом боротьби із правопорушеннями. Науковці єдині й у тому, що попередження правопорушень, зокрема і тих, які вчинюються неповнолітніми, є найефективнішим засобом боротьби з дитячою деліктністю.

Метою статті є з'ясування особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх та внесення пропозицій щодо змін чинного законодавства з відповідного питання.

Аналіз дослідження проблеми. Питання щодо адміністративної відповідальності досліджували такі вчені: В.Б. Авер'янов, В.К. Колпаков, О.В., Кузьменко, І.Д. Пастух, О.Ф. Скакун, В.Д. Суценок, О.Г. Стрельченко, О.В. Горбач, Т.Г. Корж, О.М. Ярмак та інші. Не дивлячись на існування цінного ряду наукових розробок українських вчених, дослідження природи адміністративної відповідальності неповнолітніх є актуальними.